

Az 1851 előtti kéziratok és régi könyvek közös katalógusa

1995-ben a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Bizottságának felkérésére a szegedi olvasmánytörténeti kutatásokat összefoglalóan bemutató beszámoló kapcsán el kellett készítenem a program folytatási javaslatát is.¹ Akkor még nem működött a MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus), bár alapelveit már ismerte és vitatta a könyvtárosok közössége. A könyvek és a periodikumok közös adatbázisa (NPA) mellett *Vajda Erik* megtervezte a ma könyvtáros berkekben CIKK-MOKKA-ként emlegetett rendszert is.² Ma a MOKKA működik, kibővítése napirenden van, az NPA adatbázis kiegészült az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) katalógusával és egy éven belül a magyarországi lelőhelyadatokkal, a CIKK-MOKKA felépítésére több megvalósítható elképzelés is született. Az 1995-ben javasolt közös régikönyv- és kézirat-adatbázis már működő változatát be tudjuk mutatni, őstől a közös szerkesztőfelület is rendelkezésre áll.

Szeretnék néhány olyan szempontot bemutatni, amivel indokolnám, hogy miért van szükség egy ilyen adatbázisra. Ezen túlmenően ejtenék néhány szót arról, hogy hogyan illeszkedik ennek a rendszernek a megvalósítási terve az OSZK következő öt évének stratégiai tervébe.

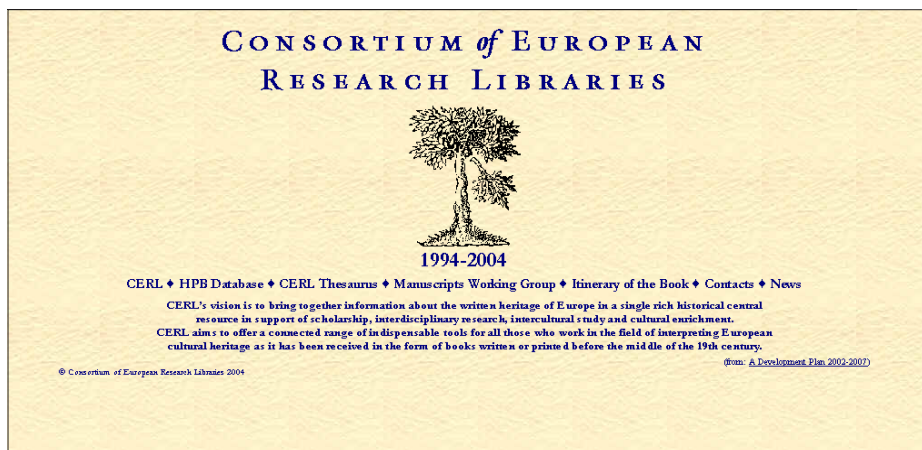
A régi könyvek és a kéziratok közös katalógusa, amelyet ma munkacímén LECTIO-nak nevezünk, nem sokban tér el attól a rendszertől, amelynek segítségével a MOKKA adatbázisa működik. Különválasztásuknak azonban alapvetően az az oka, hogy célkitűzése szerint a LECTIO a teljes Kárpát-medence mai és történeti anyagát tenné elérhetővé az olvasók, illet-

ve a kutatók számára, és nem csak katalógus lenne, hanem egyben könyvtörténeti szakértői rendszer is.

Egyik értelmében a LECTIO tehát katalógus. Azoknak a gyűjteményeknek a közös katalógusa, amelyek a mai Magyarországon találhatóak és feldolgozottan birtokolnak 1851 előtt nyomtatott könyvet, vagy e dátum előtt lejegyzett feldolgozott kéziratot. Közös katalógus, amelybe – a feldolgozási munka segítségével – betöltjük a retrospektív nemzeti bibliográfia rekordjait. A legtöbb hazai könyvtár tehát ezeknek a leírása nélkül is építhet katalógust a rekordok átvételével. Mostani állománya a katalógusnak közel hetvenezer rekord, amit ez év végéig százezer fölül tudunk emelni. A külföldi nyomtatványok egy része tehát már hamarosan hozzáférhetővé válik. A szegedi, a debreceni egyetemi könyvtárak 1700 előtti anyaga gyorsan bekerülhet, de az OSZK retrokonverziója is halad, ami e tekintetben is gazdagodást hoz majd.

¹ Kibővítve ezt bemutattam a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1995. évi XXVII., egri vándorgyűlésén, a Társadalomtudományi Szekció ülésén. Lásd Monok István: A könyv- és könyvtártörténeti kutatások helyzete és finanszírozása. A szegedi könyvtörténeti kutatások 1980–1995 (Esettanulmány). Könyvtári Figyelő 6(42) 1996/1. 23–29.

² Vajda Erik: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek on-line adatbázisa kooperációs partnerek együttműködésével. Megvalósíthatósági tanulmány. Bp., 1994, OSZK (A Könyvtári Figyelő könyvsorozata, 2.)

Katalógusként ez a rendszer minden példányadatot megőriz, nincsen duplumszűrés. Fontos tehát az egyes nyomtatványokban szereplő bejegyzések rögzítése, a különleges kötések leírása.

A közös katalógussal bármely nemzetközi programhoz csatlakozni tudunk. Az egyik ilyen fontos együttműködés a Consortium of European Research Libraries (CERL) és a magyar könyvtárak között lehet. A CERL adatbázisával való együttműködésben ideális lenne, ha annak nem az egyes könyvtáraktól külön-külön kellene fogadnia rekordokat, hiszen azok

nagyon változatos rendszerekben rögzítettek, és a magyar állam már jelentős összegeket áldoz a konverziókra. Alapvető fontosságú lenne, ha a magyar állam támogatna egy ilyen közös csatlakozást a konzorciumhoz úgy, hogy előfizetné az európai közös adatbázist az állami és az egyházi könyvtáraknak is. Jelenleg ugyanis csak hat magyarországi könyvtár tagja a CERL szervezetének, de számukra is komoly nehézségeket jelent a magas tagdíj befizetése.

Az egyházi könyvtárak – melyek anyagának megismerése a CERL-nek is érdeke – katalógizálásának állami támogatása már önmagában is komoly befektetés, és a nyereség végül a CERL közösségé is lehet. Éppen ezért javasoltuk a CERL számára a filozófiaváltást: ugyanakkora előfizetési összegért sokkal több rekordot nyerhetnénk, ha a hozzáférést kiterjesztenénk. Magyarországon becsléseink szerint ötszáz IP-cím hozzáférésére lenne szükség. Ha a CERL ezt megfizethető áron elfogadja, az állam jelentősebben támogathatná a magyarországi közös régi könyves katalógust, ami a CERL számára lényegesen nagyobb számú rekordot, társult könyvtárat jelent. Az egyházi könyvtárak számára a CERL különösen fontos, hiszen a papír alapú kézikönyvek csak elvétve találhatók meg náluk, ami a katalógizáló munkát nagyban nehezíti. Így az ingyenesen hozzáférhető nagy katalógusokra utaltak, amelyek ugyancsak nagyszámú régi könyves rekordot őriznek (az osztrák nemzeti könyvtár, az ICCU, a GBV, a BNF katalógusa, a dél-német közös katalógus stb.).

 CONSORTIUM of EUROPEAN RESEARCH LIBRARIES <small>HPB Database • CERL Thesaurus • MSS Working Group • Itinerary of the Book • Contacts</small>	
CONTENTS CERL Aims Organization Development Plan CERL Members Joining CERL Legal Documents Newsletters Seminars and Workshops Other Resources Publications	<p>CERL Aims</p> <p>Welcome to CERL, the Consortium of European Research Libraries. The Consortium's purpose is to share resources and expertise between research libraries with a view to improving access to, as well as exploitation and preservation of, the European printed heritage.</p> <p>The Consortium was formed in 1992 on the initiative of research libraries in many European countries and legally came into being at the first Annual General Meeting in November 1994 in Munich. The organisation's primary objective is to record all books printed in Europe during the hand-press period, i.e. before c. 1830, in a machine-readable database. Having first established a set of functional principles and a technical specification for accumulating and inputting information, the Consortium started to gather and edit files in 1994. The Hand Press Book database or HPB database became a live file available for searching in 1997, it consists of files contributed by libraries and other organisations, adapted to function in a single system. The database structure allows all files to be interrogated through a single search, thus integrating information deriving from many collections, major research libraries as well as specialised institutions. The records are made available to members for downloading, on the principle of a shared catalogue. The greatest import of the project is, however, in providing scholars with a source for the multilingual print culture in Europe on a scale hitherto unknown.</p> <p>In order to stimulate contact between the members of the Consortium and academic users of the HPB database, the Consortium organises annually a CERL Seminar where issues relevant to creation and use of the HPB database are raised. Information about this year's CERL Seminar and past CERL Seminars can be found here.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>The Consortium of European Research Libraries also provides the organisational framework for the Itinerary of the Book, a project supported by the Council of Europe's Cultural Routes Programme, which seeks to understand and explain the function of 'the book' in past and in modern times to a wide spectrum of audiences, ranging from scholars to students and lay people.</p>

A másik európai program, amely már jelezte kérését a magyar könyvtárak csatlakozására, az amszterdami egyetem Biblia Sacra programja.³ A hazai közös régi könyves adatbázisból jól konvertálhatók lesznek az adatok, amelyek részévé válhatnak annak az európai szakértői rendszernek, amely a Biblia kiadástörténetét és használatának történiáját elemzi számos szempont szerint.

A LECTIO, ahogy említettem, szakértői rendszer is. Része annak a rendszernek, amelyet a nemzeti könyvtárban a következő öt évben szeretnénk megvalósítani. Ez utóbbi szándékaink szerint egy olyan adatbázisrendszer, amelynek segítségével megismerhetők lesznek a magyarországi könyvtárak az első gyűjtemény megalakulásától napjainkig. Korszakonként más-más nagyságú könyvgyűjteményt nevezünk majd könyvtárnak, de egyetlen könyvtárról a következő adatokat szeretnénk megtudni: hivatalos neve(i), fenntartója/tulajdonosa, vezetői, személyzete, állománya, tudományos tevékenységének közzétett adatai.

Napjaink könyvtári statisztikája is kiegészülne, és a könyvtártörténeti kutatások hosszú évekre feladatot nyerne. Mintaképpen *Voigt Krisztina* vezetésével elkészült az 1936 és 1952 közti időszak, a *Minerva* 1936 előtt régóta megjelent. *György Aladár* 1884-ben pillanatfelvételt készített Magyarország köz- és magánkönyvtáiról,

³ Berecz Ágnes mutatja be a muzeális könyvállományt őrző könyvtárak 2004. októberi találkozója keretében.

a könyvtártörténet hézagosan ugyan, de lefedi az 1750 és 1867 közti időszakot. A Mohács utáni bő két évszázad az ERUDITIO adatbázisban (www.eruditio.hu) megismerhető, persze kiegészítésre szorul. A Mohács előtti időket pedig a Bibliotheca Hungarica (*Csapodi Csaba* munkája) kiegészítésével szeretnénk lefedni.

A LECTIO közös katalógus kiépített formájában lehetővé teszi könyvtárak állományának rekonstruálását a kéziratos bejegyzések alapján. Ezért is fontos, hogy szakértői rendszerként ne egyszerűen a mai Magyarország könyvanyagát tartalmazza, hanem az egykor volt, de elpusztult tételek is kerüljenek bele, ugyanígy a szlovákiai, a romániai, a kárpátaljai, a vajdasági és a burgenlandi, továbbá egyes muraközi és Mura-vidéki könyvtárak régi könyveit és kéziratait is számba vegye. Ez utóbbi érdeke a Trianon utáni utódállamok kutatóinak és könyvtárosainak is. Előzetes tárgyalásainkon nagyon pozitívan reagáltak a terv közös megvalósításának gondolatára.

Rengeteg kérdés vetődik fel már most, a tervezés és a 0.0 verzió elindításának idején is. Az egyik legfontosabb ezek közül a besorolási nevek (helynevek, intézmények és személynevek) kérdése. A Nemzeti Digitális Adattár és a Clavis

typographorum regionis Carpaticae programok megvalósításának ezt a részét az OSZK koordinálásával végzik, így a szerzők, a kiadók nevével, illetve a Kárpát-medence helyneveivel nem lesz baj. Ugyanígy gondot kell majd viselni a tulajdonosok névanyagának karbantartására is. Sürgős és fontos munka ezeknek a besorolási adatokat tartalmazó fájloknak az elkészítése, hiszen a CERL is tőlünk várja a Kárpát-medence névanyagát.

Monok István

Tízéves az Egyházi Könyvtárak Egyesülése

(Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének története)

1. Az egyházi könyvtárakról általában

Az egyházi könyvtár az uralkodói, főúri könyvtár mellett a *legősibb könyvtártípus*, hiszen kincseknek, valóságos vagyonnak számító könyvgyűjteménye vagy valamely uralkodónak, főúrnak volt, vagy valamely vallási közösségnek, felekezetnek, egyháznak. A későbbi közkönyvtárak is ebből a két alap könyvtártípusból alakultak ki.

Egyházi könyvtárak mindazok a könyvtárak, amelyeknek fenntartója valamely egyház, felekezet, vallási közösség. Az elnevezés egy-egy felekezeten belül is meglehetősen sokféle könyvtártípust takar, és bizonyos értelemben tükrözi az adott egyház felépítését és nagyságát. Más a katolikusok esetében egy főegyházmegyei, egyházmegyei, szerzetesi, ezen belül egy a kommunista diktatúra alatt is működött műemlék könyvtár vagy csak a rendszerváltás után újjáéledő szerzetesi, egyházmegyei könyvtár; a protestánsok esetében más egy országos jelentőségű egyházkerületi gyűjtemény vagy egyetlen országos („szak”)könyvtár és egy kis gyülekezeti könyvtár. Külön kategóriát képeznek az egyházi középiskolai és felsőoktatási könyvtárak, ezen belül más egy „belső használatra” mindig is működött teológiai, szemináriumi könyvtár és más egy a rendszerváltás után indult felekezeti főiskola könyvtára.

